

TARİHSEL KUMAŞLARDAN TAFTA ÜZERİNE KARŞILAŞTIRILMALI BİR ARAŞTIRMA

Ebru Çatalkaya GÖK - Günay ATALAYER*

ÖZ

Tafta kumaşlar çözümlenmiş ve atkısında ipek kullanılarak dokunmuş düz ipekli bir kumaş türüdür. Tarihi belgelere bakıldığında *tafta* ismine XIV. yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. 1453 Miras bölüm defteri, 1502 tarihli İstanbul İhtisab Kanunnamesi, 1516 Uzun Hasan Kanunu, 1640 narh defterleri, 1455-1764 Bursa mahkeme sicilleri gibi önemli kaynaklardan *tafta* kumaşının tarihsel gelişimi izlenmeye çalışılmıştır. Ancak yapılan araştırmalar sırasında *tafta* kumaşı üzerine ayrıntılı bir çalışmanın yapılmadığı fark edilmiştir.

Çalışmanın amacı *tafta* kumaşının tarihi gelişimi, kelime kökeni, çeşitleri ve özellikleri üzerinde durulması ile AHBV Ülker Muncuk Müzesi'nden ulaşılabilen XX. yüzyıl örneklerinin analizlerinin yapılarak kumaş kimliklerinin literatüre kazandırılmasıdır. Ayrıca yazılı kaynaklarda vade ve canfes kumaşları ile sürekli benzerlik gösteren bu kumaşın diğer kumaşlar ile farkına dikkat çekilmiştir. Çalışma günümüzde piyasada üretilen kumaşlar ile arasındaki farkın belirlenebilmesi açısından ise önem taşımaktadır. Araştırmada betimlemelere dayalı tarama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır. Çalışma XIV. – XX. yüzyıl arasında tarihlenmiş eldeki örnek *tafta* (*tafetta*) kumaşlar ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel İpekli Kumaş, Kumaş Analizi, Tafta, Vade, Canfes.

* Dr. Öğr. Üyesi - Prof., Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi MGÜ MYO Geleneksel El Sanatları Programı / İstanbul Aydın Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü
e- posta: catalkayaebru@gmail.com / gunayatalayer@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9746-8456/0000-0002-0566-1161
Makale Türü: Araştırma Makalesi / DOI: <https://doi.org/10.342.42/akmbaris.2021.147>
Makale Gönderim Tarihi: 11.03.2021 / Makale Kabul Tarihi: 18.06.2021

ABSTRACT**A COMPARATIVE RESEARCH ON TAFFATIE FROM HISTORICAL FABRICS**

Silk is used in the warp and weft of *taffeta* fabrics. It is a type of silk fabric woven. The name *taffeta* can be found in historical documents since the 14th century. It was attempted to follow the historical development of *taffeta* fabric from important sources such as the 1453 Heritage section book, the Istanbul Specialization Law of 1502, the 1516 Uzun Hasan Law, the 1640 narh registers, the 1455-1764 Bursa court registers. However, during their searches, it was noticed that no detailed study was done on *taffeta* fabric. The aim of the study is to focus on the historical development of *taffeta* fabric, the origin of the word, its types and features, and to document the fabric identities by analysing the 20th century samples that can be accessed from the AHBV Ülker Muncuk Museum. In addition, attention has been drawn to the difference of this fabric, which is constantly similar to *vale* and *canfes* fabrics in written sources, with other fabrics. The article is important in terms of determining the difference between the fabrics produced today. In the research, scanning and analysis methods based on descriptions were used. This essay is limited to the accessible *taffeta* fabrics which dated between the 14th and the 20th century.

As a result of the research, based on the discourses in the sources and the fabrics analysed, taffeta fabric; It can be defined as a full, showy type of fabric with silk warp and weft, which is woven with tabby, generally does not undergo any heat treatment after being woven. In taffeta, the similarity of the yarn structure of the warp and weft, having more twist, not being processed after weaving are the quality elements that are the structural determinants of the fabric. Considering the variety and the areas it touches in the written documents, it suggests that it has woven a large amount of taffeta fabric. Because; Taffeta fabrics are known by various names according to the colours they are used, the place they touch, their quality and whether they are local or not. Considering the areas of use, it can be said that it has a very special usage area such as both clothing and home textile, space covering and even socks. The fact that there are many varieties suggests that there may be structural differences in the fabric. In this case, we can say that the common feature is double twisted silk warp and silk weft and plain weave. It has been seen in the written sources that taffeta fabric is generally compared to vale and canfes fabric. All three fabrics are thought to be compared to each other because they are woven with silk thread and plain weave. However, all three fabrics have different properties from each other. As a result of the investigations made in this direction, taffeta fabric; It has been evaluated in terms of historical development, knitting type, colour, place of use, quality, post-weaving processes. Today, this type of fabric continues to be woven with rayon (rayon) and nylon mix raw materials and is mostly used as evening dresses, bridal gowns and lining in the market. Apart from this, it is seen that tafetta (taffeta) is preferred in the production of coats and raincoats in well-known textile brands.

Keywords: *Traditional Silk Fabric, Fabric Analysis, Taffeta, Vale, Canfes.*

1.GİRİŞ

Narh defterleri, İhtisap Kanunnameleri, Mahkeme sicilleri, gezginlerin seyahatnameleri ve benzeri kayıtlar Anadolu'daki zengin kumaş sanatı hakkında fikir vermektedir. Bu kumaşlara dokundukları yere, şahıs isimlerine, kullanılan malzemeye, dokuma tekniklerine vb. göre çeşitli isimler verilmiştir. Dokuma tekniğine göre adlandırılan *tafta* ise, saray kadınları ve varlıklı kimseler tarafından çok tercih edilen; bir kısım belgede hafif olarak nitelenmiş ipekli bir kumaş türüdür. İstanbul'un fethinden sonra Miras Bölüm defterlerinde *tafta* dokuyanlar için "taftacı"¹ şeklinde dokumacılara verilen isimler yer almaktadır.

Bugünde kullandığımız bir kumaş adı olarak *tafta* adına dünya literatüründe de birçok belgede rastlamaktayız. *Örneğin; Tafta* kumaşına İtalya Batı kilise ve saray hazine envanter defterlerinde XIV. ve

1 Fahri Dalsar, *Bursa'da İpekçilik*, İstanbul, 1960, s. 24.

XV. yüzyıllarda Lucca menşeli *tafatta/tafetta (tafta)* isimleri ile karşımıza çıkıyor.² Bunun dışında 1460 Bursa mahkeme sicilleri'nde, 1502 tarihli İstanbul İhtisab Kanunnamesi'nde, 1516 Uzun Hasan Kanunu'nda Erzincan Kemah ilçesi için ilgili kayıtlarda³, 1640 tarihli narh defterlerinde *tafta* kumaş ismine yer verilmiştir.⁴

XVIII. yüzyıl sonunda İstanbul'u ziyaret eden bir seyyah, İstanbul'daki imalathane ve fabrikalarda üretilen kumaşlar arasında *tafta* kumaşlarından da bahsetmektedir.⁵ Yüzyılın en önemli kumaş imalathanesi olan Hereke fabrikasında da⁶ dokunan kumaşlar arasında *tafta* kumaşın varlığı da bilinmektedir. Geçmişte ve günümüzde halen *tafta* ismi ile bilinen bu kumaş üzerine detaylı bir araştırma yapılmadığı görüşüyle, bu çalışmada *tafta* kumaşının tarihi gelişimi, kelime kökeni, çeşitleri ve özellikleri üzerinde durulması amaçlanmıştır. Ayrıca ulaşılabilen XX. yüzyıl başına ait olduğu düşünülen üç *tafta* ürünün teknik analizleri yapılarak kumaş kimlik özellikleri tespit edilmiştir. Günümüzde *tafetta (tafta)* kumaşı adı altında kumaşlar satılmaya devam ettiği için araştırma XIV. – XX. yüzyıl arasındaki olduğu bilgisi yer alan *tafta* kumaşlar ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada *tafta* kumaşların XX. yüzyıl öncesindeki örnekleri ile XXI. yy. örneklerinin kıyaslanabilmesine olanak sağlayan betimlemelere dayalı tarama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde tarama yöntemiyle *tafta* kelimesinin kavramsal çerçevesi desteklenmiştir. İkinci bölümünde ise betimleme yöntemi ile müzede ulaşılan örnekler ele alınmıştır.

2.TAFTA KELİMESİNİN ANLAMI

Farsça (تافتا) *täfte* “dokunmuş” anlamına gelen *tafta* kelimesinin eski metinlerde kullanılan şekli ise *tafte*'dir.⁷ *Tafta* kelimesi Rusça, Romence, Sırp-Hırvatça olarak komşu dillere de geçmiştir.⁸ Fransızca *taffetas*, İtalyanca *taffeta*, İspanyolca *tafetán* şeklinde bilinmektedir.^{9,10} İngilizce'de *taffatie*, Bengal'de *taffeta*, Hollanda'da *armosijnen* kelimesi genellikle ipeksi ve parlak kalitede ince bir kumaşı ifade etmektedir.¹¹ Türk Dil Kurumuna göre ise “bir tür sert, ipekli kumaş” olarak tanımlanmaktadır.¹² *Tafta* kelimesinin ülkelerdeki anlamlarına bakıldığında bazı yerde dokunmuş bazı yerlerde ise kumaşın inceliği kalınlığı ifade eder şekilde karşımıza çıkmaktadır. Diğer yazılı kaynaklardaki tanımlarına bakılacak olursa;

Eski Türk Kumaşları Kılavuz Kitabı'nda *tafta*: “dokuma zamanımıza kadar devam edegelmiştir”, *vale*: “İnce baş örtülülük ipekli bir kumaştır. İnceliği nisbetinde elastikiyeti vardır. Halk arasında *vale* adı verilmiştir”.¹³ Karşılaştırmaya olanak vermeyen bir tanımla yer almaktadır.

2 Halil İncalcık, *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul, 2008, s.209-210.

3 Dalsar, *Bursa'da İpekçilik*, 1960, s.108.

4 Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul, 1983, s.62.

5 Cosimo Comidas de Carbognano, *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*. Çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul, 1993, s.65-66.

6 Nurettin Yatman, *Türk Kumaşları*, Ankara, 1945, s.47-48.

7 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2011, s.1186.

8 Günay Karaağaç, “Türkçenin Komşu Dillere Verdiği Giyim Kuşam Kültürüyle İlgili Kelimeler”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1998), s.381.

9 CIETA, *Vocabulary of Technical Terms Fabric*, France, 2006, s.36.

10 İrem Arıkan Ekşi, “Estetik Açıdan Lampas Kumaşın Yapısal Bir İncelemesi”, *Sanatta Yeterlilik Tezi*, Marmara Üniversitesi, 2014, s.12.

11 Susil Chaudhuri, *Trade and Commercial Organisation in Bengal, with Special Reference to the English East India Company 1650-1720*, (Doctor of Philosophy). The University of London, 1969, s.330.

12 Türk Dil Kurumu Sözlük, <https://sozluk.gov.tr> 05.01.2021.

13 Kenan Özbel, *El Sanatları III, Eski Türk Kumaşları*. Kılavuz Kitaplar IX., 1948, s.19.

Türk Giyim Kumaş ve Süsleme Sözlüğü'nde *tafta*: “tafte, Azeri-Farisi isim, ipekli bir kumaş adı; Fransızca *taffetas* okunuşu tafta şeklinde geçmiştir, ince ipekli kumaş”, *vala*: “İpekli baş örtüsünün adı; sim dilimize Farsçadan alınmış yüksek, yüce anlamında *vâlâ* kelimesinden bozmadır.¹⁴ İnce-yüce gibi sözcüklere dayalı yorum yapmak gerekse de, dokumacılıkta ince bir kumaş görüntüsüne karşılık olduğu bilinir. Kumaş ince olarak kast edildiğinde, gramajının az olduğu ancak yumuşak ya da sert bir dokuya sahip olduğu tam anlaşılammaktadır. Bu tanımlar farklı anlamları iyi ifade edemediği için bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir.

Tekstil terimleri sözlüğü'nde *tafta*: “1.Bezayağı örgülü, sık dokulu, sert yapılı, hışırtılı ipekli kumaş. Çözüğüsünden daha kalın ve sık atkı kullanılarak çözüğü ribisi etkisi yaratılır. Çözüğü ve atkısında zıt renkler kullanılan janjanlı türleri vardır. Tarihleri çok eskilere dayanır. İlk kez Çin'de dokunmuştur. 2.Pamuk ve yün dokumacılığında bezayağı denilen örgü türünün ipekli dokumacılığındaki ilk adı”, *vala*:1.İpekli ince başörtüsü, 2.el tezgahında dokunan yünlü kumaş”, *vale*: İpekli kumaşların dokunduktan sonra *tafta* ayarında pişirilmiş olanları, ince baş örtülük”.¹⁵ Buradaki birinci tanımın kumaş kalitesi olarak *taftayı* en iyi özetleyen tanım olduğu düşünülmektedir.

İpek Osmanlı Dokuma Sanatı kitabı'nda *tafta*: “İngilizce *taffeta* yüzer atkı veya çözüğüler nedeniyle çizgili bir yüzeyi olan düz dokuma ipekli kumaş”.¹⁶ Ribs örgüsünden dolayı kumaş yüzeyinde atkı yönünde yollar oluşmaktadır. Burada renkle desen yapmak amacıyla yapılan çizgi efektinden söz edilmediği görüşündeyiz.

Dünden Bugüne Anadolu'da Kumaş Dokuma Sanatı Kitap bölümü'nde *Tafta*: “Çözüğü tellerinin azlığına göre gruplanan bu kumaşlar, hafif ipeklilerdir”.¹⁷ Bazen hafif, bazen ince sözcüğü ile ifade edilen belli bir örgü, yumuşaklık ele geliş ve ağırlığı kast ederek nitelenmektedir.

Tarih dergisinde yayınlanan kumaş adları ile ilgili makalede *tafta*: “İnce ipekli, parıldayan bir kumaştır” *vale*: “İnce ve kaygan başörtüsü kumaş”, *vâlâ*: “1.el tezgahlarında siyah yünden dokunan kalın ve aynı zamanda ensiz kumaşa, Yozgat ve Kastamonu'da verilen ad, 2.Erzurum, Kars ve Urfa'da ipekli başörtüsü, 3.ekseriyetle iki renkli olup, elbiselik olarak kullanılan ince ve kıymetli bir cins dokuma kumaş”.¹⁸

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi'sinde *tafta*: “1.Tekstil dokuma işlemlerinde kullanılan basit bir tip örgü armürü, 2. Bu tip armüre pamukta veya yünde bezayağı adı verilmektedir. 3. ipekle dokunmuş, sert, hışırtılı bir kumaş türünün adı. Buradaki üç numaralı tanım ile kumaşın temel belirli özelliğinin altının çizildiği görülmektedir. *tafte*: sıfat olarak 1.bükülmüş, katlanmış, 2. Parlak, ışıltılı, 3. Yanık, yanmış”.¹⁹

Sanat Ansiklopedisi'nde *tafta*: “Elbise ve bazı döşemelerde kullanılan, sık dokunmuş, ince ve parıldayan ipekli kumaş. Eskiden bundan kadın çarşafı yapılırdı”.²⁰

14 Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, İstanbul, 2015, s.223-240.

15 Atilla Ergür, *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2002, s.257-285.

16 Nurhan Atasoy, vd., *İpek Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul, 2001, s.341.

17 Günay Atalayer, “Dünden Bugüne Anadolu'da Kumaş Dokuma Sanatı”, *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari Dergisi*, (1993), s.58.

18 Mine Esiner Özen, “Türkçe'de Kumaş Adları”, *Tarih Dergisi, Fatih Sultan Mehmed'e Hatıra Sayısı*, 33, (1982), s.335-338.

19 Safa Kılıçoğlu; Nezihe Araz; Hakkı Devrim, *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Cilt 4. (1992), s.1.

20 Celal Esad Arseven, *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt IV. (1975), s.1896.

Ahmet Vefik Paşa Lehce-i Osmânî'de *tafta*: “Bükülmüş, ipekten yapılmış kumaş, canfes”.²¹

Türk Kumaş Sanatı kitabı'nda *tafta*: “Bezayağı örgüyle dokunur. Parlak *taftaların* ilk muciti ise Lyon'lu dokumacı (XVII. yy.) Octavio May adlı bir ustadır”.²²

The Trading World of Asia and the English East India Company: 1660-1760 kitapta *taffetas*: “17. ve 18. yüzyılda Bengal ve Kasimbazarda yeniden ihracatı sağlanan iyi kaliteli ipekli kumaş”.²³

Notes on Hand-Weaving Techniques in Plain and Figured Textiles'da *taffeta*: “bezayağı dokuma örgüsü”²⁴ olarak ifade edilmektedir.

Türkülerde ise “Feracesi yosmanın yanar dönerli *tafta*, davet etsem gelir mi mesireye bu hafta”, bir başka çocuk oyunu türküsünde ise “*tafta tafta* biz geliyoruz bu hafta, ineğimiz doğurdu, adı olsun Fatma”²⁵ şeklinde yer verilmiştir.

Yabancı kaynaklarda pamuk, yün, keten gibi kumaşlarda kullanılan bezayağı örgüsü, ipekli kumaşlar için *tafta* şeklinde özel bir tanım olarak kullanılmıştır. Yazılı kaynaklardan *tafta* kumaşın *vale* ve *canfes*²⁶ gibi farklı yapıdaki kumaşlar ile birlikte tanımlandığı görülmektedir. Bununla birlikte *taftanın* tok, *valenin* ince tülbent türü ince bir kumaş olarak ifade edilmesi ise çelişkilidir. Kaynaklardaki söylemlerden ve analizi yapılan kumaşlardan yola çıkılarak *tafta* kumaş; bezayağı örgüsü ile dokunan, dokunduktan sonra genellikle herhangi bir ısıl işlem görmeyen, çözgüsü ve atkısı ipek olan tok, gösterişli bir kumaş çeşidi şeklinde tanımlanabilir. *Tafta*'da çözgü ve atkının iplik yapısının benzerlik göstermesi, bükümünün daha fazla olması, dokuma sonrasında bir işlem görmemesi ise kumaşın yapısal belirleyicileri olan kalite unsurlarıdır.

3.TAFTA ÇEŞİTLERİ

Bazı geleneksel kumaşlarda dokunduğu ülke kumaşın önüne sıfat olarak eklenerek menşei belirtilmiştir. Yanında hiçbir sıfatı olmayan *tafta*; yerli, *Frenği tafta*; Avrupa malı, *Darai tafta* ise; Doğu malı anlamına gelmektedir. Zaman içerisinde yabancı ülkelere gelen kumaşlarında aynuları ülke içerisinde de dokunduğundan şehrin adı ile birlikte yine ilk adını korumaya devam etmiştir.²⁷ İran'da dokunan *taraklı ikat* kumaşlar için *darayi*²⁸ terimi kullanıldığı bilinmektedir. Kelime kökeni açısından her iki kelimenin de Farsçadan türediği göz önünde bulundurulursa *Darai*'nin doğuyu işaret ettiği düşünülebilir. Tabi ki her iki kumaşın desenlendirme, boyama ve dokuma tekniği özelliği açısından birbirinden farklı olduğu unutulmamalıdır.²⁹

21 Recep Toparlı, *Ahmet Vefik Paşa Lehce-i Osmânî*, Ankara, 2000, s.833.

22 Fikri Salman, *Türk Kumaş Sanatı*, Erzurum, 2011, s.227.

23 Kirti N. Chaudhuri, *The Trading world of Asia and the English East India Company: 1660-1760*, New York, 1978, s.505.

24 CIETA, *Notes on Hand-Weaving Techniques in Plain and Figured Textiles*, France, 1987, s.3.

25 Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, s.223.

26 *Canfes*: bezayağı örgüsüne sahip olan, ancak ribs ve ilave desen ipliği yapıları örneklerinin de bulunduğu, çözgü atkısından daha ince hafif ipekli kumaş çeşidi (Ebru Çatalkaya Gök, “Geleneksel Canfes Kumaşı”, *Tekstil, Moda, Sanat, Tasarım Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 19-20 Kasım 2020, İstanbul, 2021.s.)

27 Dalsar, *Bursa'da İpekçilik*, s.23.

28 Tafta astarlı, XVI. yy, VII.yy (o.ğında hr.ile benzerlik gösterdiği ancak taftanın tok, valenin ince tülbent türü bir kumaş unSalmeh Amanjani, Bir Çözgü Boyama-Desenlendirme Tekniği Olarak “İkat” ve Çağdaş Uygulaması (Sanatta Yeterlik Tezi), Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2018, s.4-99. afta astarlı, XVI. yy, VII.yy (o.ğında hr.ile benzerlik gösterdiği ancak taftanın tok, valenin ince tülbent türü bir kumaş un

29 Prof. Günay Atalayer, *sözlü görüşme*, Ocak-Şubat 2021.

Yerli olarak XV. yüzyılda; *miskika vafe (tafta cinsi)*, *yekta tafta*, *al tafta*, *miski tafta*, *Şam taftası*, *güvezî tafta*, *sürmai tafta*, XVI. yüzyılda; *çifte tafta*, *üsbürk tafta*, *Şam taftası*, *güvez tafta*, *sipez taftası*, *neyru tafta*, *üsbirk Bursa taftası*, *yekta tafta*, XVII. yüzyılda; *Şam taftası*, *Halep taftası*, *Bursa taftası*. Bu adlar incelendiğinde, *güvezî* ve *sürmai* gibi rengine bağlı adlandırma, *Şam* gibi dokunduğu şehir adı ile, ağızlıkta ya da gücü gözünde çift çözümlü, tek çözümlü olduğuna dair adlandırma gibi taftanın çeşitleri görülmektedir.

Bu çeşitlerine benzeyen, biraz daha kalın dokunmuş olabileceği düşünülen *melton ve sultanî* isminde iki çeşidi daha bulunduğundan söz edilse de bu kumaşların *tafta* ile kalite benzerliği olduğuna dair veriye henüz rastlanmamıştır. Fiyatları bakımından *tafta* kumaşlara yakın yerli ve yabancı kumaş isimleri ise şu şekildedir; *Venedik haresi*, *müdeccel hare*, *Halep darası*, *telli darayı*, *Acem darası*, *Şam darası*, *müdeccel darayı*. Bu isimler dışında yazılı kaynaklarda; kimi renk, kimi iplik özelliği, yüzeyde görsel hareket (hare gibi) dayalı *hareli tafta*, *bürümcük taftası*, *Borlu isberek taftası*, *Manisa isberek taftası*, *Manisa nar taftası*, *dühezârî çifte tafta*, *tafta sencef*, *asumanî tafta* isimleri de yer almaktadır.³⁰

Yazılı belgelerden bu kadar çeşit ve yaygın dokunduğu bölge olması çok fazla miktarda *tafta* kumaşı dokunduğunu düşündürmektedir. Çünkü; *tafta* kumaşlar kullanıldığı renklere, dokunduğu yere, kalitelerine, yerli olup olmamalarına göre çeşitli isimler ile anılmaktadır. İsimlere bakıldığında bu kumaşların daha çok yerli olarak dokunduğu ve fazla ithal edilmediğini söylemek mümkündür. Kumaş çeşitleri arasında *üsbürk*, *üsbirk*, *isberek*, *isberek* ile *melton*, *meton*, *metun* isimleri kendi aralarında benzerlik göstermektedir. Bunun çeviri sırasındaki harf farklılıklarından kaynaklı olduğu düşünülebilir. Öte yandan *tafta* kumaşlarda iplikteki büküm, kaliteyi oluşturan önemli bir unsurdur. Ancak *bürümcük taftası* ile Anadolu'da yer alan *bürümcük* kumaşı karıştırılmamalıdır.³¹ Muhtemelen *bürümcük taftası*nda ipliğin diğer kumaşlara göre daha fazla bükümlü ve ipliğin sert bir tutumu olduğu kastedilmektedir.

Sultan II. Bayezid emriyle 1502'de "Kanunname-i İhtisab-ı Bursa"³² ismiyle yayınlanan Kanun ile tüm esnafın üretimde uyması gereken standartlar belirlenmiş olduğunu öğreniyoruz. Dünyanın ilk tüketici kanunu olma özelliği bakımından önemli olan bu fermanla *tafta* ve *vale* kumaş çeşitlerinin dokunması sırasında uyulması gereken kuralların nasıl belirlendiği görülmektedir.

Vale; çözümlü 1600 tel olan atkısı bükümlü kumaş, *müferrak vale*; çözümlü 1600 telli olan atkısı altınla karışık ve bükümlü kumaş, *musannaf vale*; çözümlü 2200 telli olan eni diğer *vale* türlerinin dörtte biri eksik olan kumaş, *çifte tafta*; 1800 telli katlı çözümlü yada çift kat iplikli, eni beş çeyrek gireh³³ (51 cm) olan kumaş, *dühezârî tafta*; çözümlü 2000 telli eni beş çeyrek gireh (51 cm) olan kumaş, *yekta tafta*; çözümlü 1600 telli tek katlı çözümlü iplikli olan kumaş, *sultanî kırmızı*; çözümlü 2200 telli olan genellikle kırmızı dokunan kumaş, *meton*; çözümlü 3600 telli eni yarım arşın³⁴ bir çeyrek (35,06 cm) olan kumaş şeklinde tanımlanmaktadır.³⁵ Bu tanımlardan çözümlü sayısı en yüksek olan *meton* denilen kumaş olduğu görülmektedir. Aynı zamanda 2 *vale*, 4 *tafta* ve 2 farklı isimde benzer kalitede kumaşların dokunduğu an-

30 Dalsar, *Bursa'da İpekçilik*, 1960, s.55-80, Kütükoğlu, *Osmanlılarda Norh Müessesesi*, 1983, s.146-147, Tahsin, Öz, *Türk Kumaş ve Kadifeleri I*. İstanbul, 1946, s.49, Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler V. 1640 Tarihli Es'ar Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Ankara, 1982, s.22-23.

31 Prof. Günay Atalayer, *sözlü görüşme*, Ocak-Şubat 2021.

32 TSE 1502 Sultan II. Bayezid tarafından yürürlüğe konulan Dünyanın bugünkü manada ilk standardı Kanunname-i İhtisab-ı Bursa. Türk Standardları Enstitüsü. <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547> 05.01.2021.

33 1gireh(gerah)=4,25 cm (Arseven, a.g.e., 1975, s.106-107), 1 zira = 16 gireh (Prof. Şahin Yüksel Yağan, *sözlü görüşme*, Mart 2021)

34 1 çarşı arşını=68 cm (Arseven, a.g.e., 1975, s.106-107, Yağan, Şahin Yüksel, *Türk El Dokumacılığı*, İstanbul, 1978, s.96).

35 TSE a.g.e., <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547> 05.01.2021.

laşılmaktadır.³⁶ Bu kapsamda *metonun* taftadan farklı bir kalite olduğu öngörülebilir. Kalite farklılığı olan çeşitler eğer kumaş eni aynı olduğu var sayılırsa çözgü sayıları ol farklı kalite de olduğu ön görülmektedir.

“*Taftacıların* çifte dokuması için gereken *tafta* şeridini zaman zaman bulamadıkları için malzeme sıkıntısı çektiği oluyordu. Bu konuyla ilgili bir mahkeme kaydında *çifte tafta* şeridi bulamadıkları için malzeme gelene kadar *sade tafta* dokumalarına izin verilmesi istiyorlardı.”³⁷ Buradaki şerit’ten kasıt dokuma tezgahlarında top çözgü kullanıldığından dokunacak kumaşların boyu (zira) ve çözgü tel sayısına göre şerit halinde hazırlanarak top yapılmaktadır (bir tür kalba)³⁸.

Bu isimler dışında yazılı kaynaklarda İngiliz *taftası* ismine rastlanılmıştır. Bu kumaş çeşidi ise “Zamklı *tafta*, yaş pansumanların üzerini kaplamak için kullanılan su geçirmez sargı bezi, ilacli *tafta*, *taftadan* yapılmış ilacli plaster”³⁹ şeklinde tanımlandığı göz önüne alındığında pamuklu olduğu ve sağlık alanında kullanılan B1/1 örgülü bir bezi ifade ettiği söylenebilir. Burada *tafta* sözcüğünün örgünün adı olduğunu düşünülmektedir. Kaynaklarda rastlanan ipekli dokumalarda ise sert parlak değişik kullanım alanları olan bir kumaştan söz edilmektedir.⁴⁰

4.TAFTA KUMAŞLARDA TEMEL ÖZELLİKLER

4.1.Renk Özellikleri

Bursa taftalarının sarı, yeşil, mavi renkte, kırmızı, al ve güvezi olduğu; ordu için en çok kırmızı ve yeşil *taftanın* kullanıldığı, giyim kuşamda ise daha çok siyah *tafta* kullanıldığı⁴¹ göz önüne alındığında neredeyse ana renkler ve siyahtan oluşan bir *tafta* boyamacılığından söz edilebilir.

4.2.Kullanım Alanları

Kanunname-i İhtisab-ı Bursa’da *tafta* kumaşın kullanım alanı “altınli takkeye *tafta* kumaşına astar dikilirdi, şehrin dışında Türklüğe giden kadınların takke astarı dülbent, şehirli kadınlarınki de *yekta tafta* kumaşından olurdu”⁴² şeklinde tarif edilmektedir. Buradan hareketle, astar olan ile üst kumaş olarak kullanılan taftada farklılık olabileceği düşünülebilir. Bu fark iplikten ya da sıklıktan kaynaklanabilir.

Yazılı kaynaklarda ise kadın elbisesi, sedir örtüsü, perde, çadır (Fotoğraf 1- 2 -3), *tafta* kavuk, ferace, torba, döşemelik XVII. yüzyıl ortalarına ait Manisa Şer’iyye Sicilinde yer alan bir Tereke defterinde *tafta* kuşak, 1840’tan sonra yapma çiçek yapımında ve Osmanlı Sarayında İbrişim ile işlenmiş *tafta* çarşaf⁴³ olarak kullanıldığından bahsedilmektedir. Giyim kuşamdan ve ev tekstilinden sonra en çok ordu ve donanmada bayrak yapımında kullanıldığından söz edilmektedir.⁴⁴ Özellikle Osmanlı döneminin en parlak

36 Prof. Günay Atalayer, *sözlü görüşme*, Ocak-Şubat 2021.

37 Hülya Tezcan, *Kutsal Mekanlarda Kutsanmış Örtüler*, 2017a, s.60

38 Prof. Şahin Yüksel Yağan, *sözlü görüşme*, Mart 2021.

39 Kılıçoğlu, *Meydan Lorraine*, 1992, s.1.

40 Prof. Günay Atalayer, *sözlü görüşme*, Ocak-Şubat 2021.

41 Dalsar, *Bursa’da İpekçilik*, 1960, s.80, Kütükoğlu, *Osmanlılarda Norh Müessesesi*, 1983, s.117, Tezcan, Hülya, *Atlaslar Atlası – Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*, İstanbul, 1993, s.27.

42 TSE, a.g.e., <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547> 05.01.2021

43 Safa Kılıçoğlu; Nezihe Araz; Hakkı Devrim, *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Cilt 19, Sabah, 1990, s.1-38, Bizirlik, Alpay, “Tereke Kayıtlarına göre 17. Yüzyılın Ortalarında Manisa Ailesinin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Tarihî Peşinde*, S.4, 2010, s.30-32, Kılıçoğlu, a.g.e., 1992, s.435, Cenkmén, Emin, *Osmanlı Sarayı Kıyafetleri*, İstanbul, 1948, s.163, Salman, Fikri, *Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz*, Sanat Dergisi: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 2004, s.40

44 Hülya Tezcan, *Bursa’nın İpeklisi (Tarihi, Ticareti, Pamukluları ve İpeklileriyle Ünlü Bursa)*, Bursa, 2017a, s.60.

devirlerinde donanmanın ipekten *tafta* kumaşları yelken bezi olarak kullandığı bilinmektedir. Bunlar dışında Topkapı sarayında *tafta* kumaşlardan kesilerek dikilmiş çorap örnekleri bulunmaktadır.⁴⁵

Kullanım alanlarına bakıldığında hem giyim hem ev tekstili olarak ve mekân kaplama hatta çorap gibi çok özel kullanım alanı olduğunu söylenebilir. Çok çeşidin olması kumaşın yapısal farklılığı olabileceğini düşündürmektedir. Bu durumda ortak özelliğin çift bükümlü ipek çözgü ve ipek atkı ile bezayağı örgü temel alınmış diyebiliriz. Ağzılıkta çift iplik ise ribsi işaret etmektedir. Birim ağırlık olarak farklı olduğu ancak ipliğin özelliği ile diri bir kumaş oluşu ile açıklanabilir.

Bu bağlamda *tafta* kumaşların kullanım alanlarının çizelgesi Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: *Tafta* kumaşların kullanım alanları (Gök,2021).

Giyim eşyaları	Çorap Kavuk Takke Kavuk	Kuşak Elbise Ferace	Gelinlik Kaftan Şapka
Ev tekstili	Çarşaf Perde	Bohça Sedir örtüsü	Döşemelik
Dış Mekan / Mimari Unsur	Çadır perdesi Çadır	Bayrak Yelken bezi	
Diğer	Astarlık Torba	Yapma Çiçek	

a.

b.

Fotoğraf 1: a. Kırmızı bezemeleri *tafta* kumaştan yapılmış Mahmil Çadırı⁴⁶, b. *Tafta* kumaştan kapı perdesi arka yüzü, XVI. yy.⁴⁷

45 Dalsar, *Bursa'da İpekçilik*, 1960, s.55-56.

46 Hülya Tezcan, *Kutsal Mekanlarda Kutsanmış Örtüler*, İstanbul, 2017b, s.115

47 Tezcan, *Kutsal Mekanlarda Kutsanmış Örtüler*, 2017b, s.149

Fotoğraf 2: a. Tafta Gelinlik, XX.yy⁴⁸, b. Tafta kumaştan çocuk kaftanı XVI, XVII.yy⁴⁹

Fotoğraf 3: a. Tafta astarlı, XVI. yy⁵⁰, b. Çocuk kaftanı tafta astarlı⁵¹

48 Hülya Tezcan ve Berna Özpınar, *Şadiye Ulusoy Koleksiyonu Katalog*, İstanbul, 2015, No.018

49 Hülya Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları Şebzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, İstanbul, 2006, s.257.

50 Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları Şebzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, 2006, s.256.

51 Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları Şebzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, 2006, s.257.

4.3. Teknik Özellikleri

1502 Kanunname-i İhtisab-ı Bursa'da *çifte tafta*'nın 1800 tel, *dühezari tafta*'nın 2000 tel, *yekta tafta*'nın 1600 tel, *valé*'nin 1600 tel, *musannaf valé*'nin 1800 tel, *müferrak valé*'nin 1600 tel, *sultanı*'nin 2200 tel, *meton*'un 3600 tel çözgü ile dokunduğu kumaş çeşitleri kısmında bahsedilmiştir. Değişik adları olan *taftaların* teknik özelliklerinin farklı olduğu söylenebilir. Yalnız burada bahsedilen fark kumaşın rengi ve eni vb değil, sıklık ve çözgü sayılarındaki farktır. Dolayısıyla kalitelerine göre farklı isimler ile anılmaktadır.

XVII. yüzyılda İtalyan ve Fransız ipeklileriyle rekabet halinde olan Hindistan'da rakip ürünlere karşı olumlu bir şekilde karşılaştırılabilmesi için Kanunname-i İhtisab-ı Bursa'ya benzer şekilde kontrol talimatları gönderildiği görülmektedir. Buna göre KasımBazar'da iyi, orta ve düşük kalitede üç tip *tafta* dokunmaktadır. İyi kaliteliler için 2100 çift katlı çözgü, orta kaliteliler için 1400 çift katlı çözgü, düşük kaliteliler için 1400 tek katlı çözgü kullanılmakta ve buna göre fiyatlandırılmaktadır.⁵² Osmanlı döneminde *tafta* kumaşların da kalitelerine göre *âlâ* (en iyi kalite) ve *edna* (düşük kalite) olarak iki grupta altında dokunduğu görülmektedir.⁵³

Kumaş eni aynı olduğu düşünülürse kumaş sıklığı farklı olacaktır. İyi ve orta kalitede çift bükümlü iplik olduğu kesinlik kazanmakta tek kat iplikle olan ise muhtemelen astar olarak kullanılanlar olduğu öngörülebilir.

Yazılı kaynaklarda *tafta* kumaşlara dokunduktan sonra pürüzünün yatırılması için el ayası ile yüzeyine zamk sürüldüğünden bahsedilmektedir.⁵⁴ Ancak bahsi geçen fermada *çifte tafta* için dokunurken çözgü tel sayılarında eksiltme yapıldığı, bu nedenle tokluğunu kaybeden kumaşın daha sert yapı kazanması için zamk sürüldüğüne de değinilir. Dolayısıyla fermada yüzeye sürülen zamkın hile amaçlı olduğu ve kumaşa tokluk sağlamak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yazılı kaynaklarda *taftada* çözgü ve atkı sıklıkları eşit olduğundan dolayı sert ve dayanıklı bir kumaş olduğu,⁵⁵ ipliklerinin birkaç katlı bükülerek istenilen kalınlıkta dokunabildiği de kayıtlarda geçer. İncelenen örneklerde dikkate alındığında çözgü ve atkı sıklıklarının birbirlerine çok yakın olması bu bilgileri doğrular niteliktedir.⁵⁶

Araştırma kapsamında AHBV Üniversitesi Ülker Muncuk müzesi envanter kayıtlarında yer alan *tafta* kumaştan yapılmış uçkur, bohça ve şapka örneklerine ulaşılmıştır (Fotoğraf 4). Bu üç ürünün teknik analizleri yapılarak çizelge halinde Tablo 2'de sunulmuştur.

1560 tarihli (92:128) Bursa Mahkeme Sicilleri'nde *tafta* kumaşının boyunun 120 zirâ' (81,6 m)⁵⁷ - 180 zirâ' (122,4 m) olduğu, *valenin* ise 120 (81,6 m) -130 (88,4 m) zirâ' dokunduğuna rastlanmıştır.⁵⁸ Envanter kayıtlarına XX. yüzyıl olarak kaydedilen üç örnek içerisindeki Fotoğraf 4a.'da uçkur olarak yer alan kumaşın kenar örgülerinden 25 cm ende dokunduğu görülmektedir. Fotoğraf 4b'de yer alan bohça *taftanın* eninin ise fazla olması dikkat çekicidir. XVI. yüzyıl kumaş örneklerinin dar enleri göz önünde bulundurulduğunda, XX. yüzyılda daha geniş ölçülerde *tafta* kumaşların üretilbildiği görülmektedir.

52 Chaudhuri, *Tradeand Commercial Organisation in Bengal, with Special Reference to the English East India Company 1650-1720*, 1969, s.247-258.

53 Kütükoğlu, *Osmanlılarda Norh Müessesesi ve 1640 Tarihli Norh Defteri*, 1983, s.117.

54 TSE, a.g.e., <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547> 05.01.2021

55 Tezcan, *Atlaslar Atlası-Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*, 1993, s.27.

56 Prof. Günay Atalay, *sözlü görüşme*, Ocak-Şubat 2021.

57 1zirâ'= 1 arşın = 68 cm (Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî (Latin harfleriyle)*, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal. İstanbul, 2017, s. 892).

58 Dalsar, *Osmanlılarda Norh Müessesesi ve 1640 Tarihli Norh Defteri*, 1960, s.94.

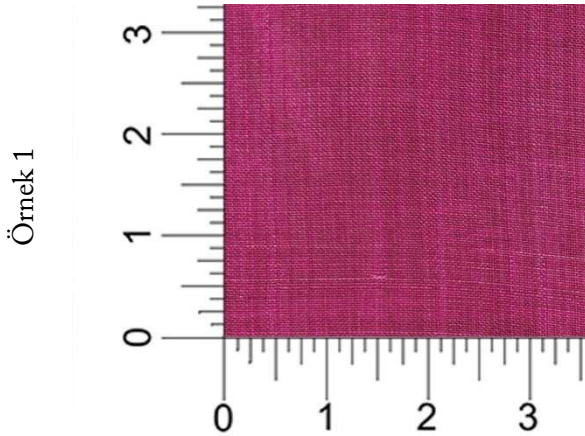

Fotoğraf 4: AHBV Ülker Muncuk Müzesi'nde yer alan *tafta* kumaştan yapılmış **a.**Uçkur, **b.**Bohça, **c.**Şapka (Gök, 2021,Ankara).

Kumaşta sıklık ve 40-60 cm kumaş eni düşünülerek hesap yapılarak toplam çözgü teli hesaplanabilir⁵⁹. Eldeki kumaşın eni boyu gramaj için önemli ancak iplik numarası ve sıklık bize kumaşın kaliteye ve görüntüsü hakkında bilgi vermektedir. İplik numarasının çözgü atkı sıklığı belirlemede önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.

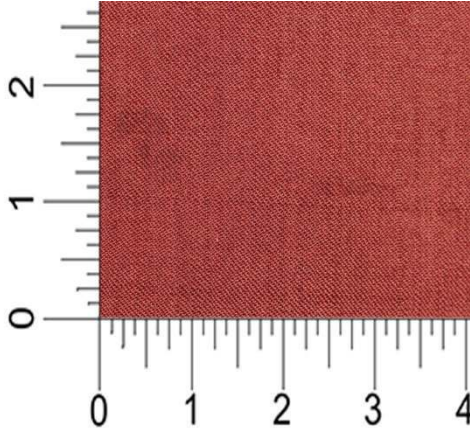
Tablo 2: *Tafta* kumaş örnekleri (Gök, 2021, Ankara)

Envanter bilgileri		
Envanter no	170	
Eser adı ve cinsi	Uçkur, <i>tafta</i> bez	
Dönemi	XX. yüzyıl	
Analiz bilgileri		
Örgü Türü	B 1/1	
Tarak Numarası	88 / 5	
Analiz edilen Genişlik	En:25 cm, Boy:252 cm	
	Çözgü	Atkı
İplik Cinsi	İpek	İpek
İplik Büküm Yönü ve Adedi	S ve katlı	S ve katlı
İplik kısalması	%2	%2
İplik Numarası	≈ 80Denye	≈ 80Denye
İplik Sıklığı: (tel/cm)	44 tel	42 tel

⁵⁹ Kumaş eni 40 cm olarak düşünüldüğünde ise Örnek 1'in çözgüsü 1760 tel, Örnek 2'nin çözgüsü 1800 tel, Örnek 3'ün çözgüsü 1280 tel olurdu. Envanter kayıtları üzerinde ele alından örnekler XX.yy olarak tarihlendirildiğinden, yakın zamanda 90 cm eninde kumaşlarında dokunabildiği düşünülerek bu ene göre de hesaplamalar yapabilmek mümkündür.

Örnek 2

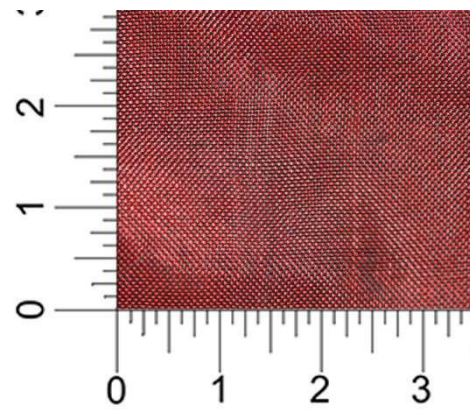
Envanter bilgileri

Envanter no	200
Eser adı ve cinsi	Bohça <i>tafta</i>
Dönemi	XX. yüzyıl

Analiz bilgileri

Örgü Türü	D 2/1 S	
Tarak Numarası	90 / 5	
Analiz edilen Genişlik	En:90 cm, Boy:90 cm	
	Çözüğü	Atkı
İplik Cinsi	İpek	İpek
İplik Büküm Yönü ve Adedi	S ve katlı	S ve katlı
İplik kısalması	%3	%3
İplik Numarası	≈ 81Denye	≈ 81Denye
İplik Sıklığı: (tel/cm)	45 tel	43 tel

Örnek 3

Envanter bilgileri

Envanter no	394
Eser adı ve cinsi	Başlık <i>tafta</i>
Dönemi	XX. yüzyıl

Analiz bilgileri

Örgü Türü	B 1/1	
Tarak Numarası	80 / 4	
Analiz edilen Genişlik	61 cm	
	Çözüğü	Atkı
İplik Cinsi	İpek	İpek
İplik Büküm Yönü ve Adedi	S ve katlı	S ve katlı
İplik kısalması	%2	%4
İplik Numarası	≈ 75 Denye	≈ 200 Denye
İplik Sıklığı: (tel/cm)	32 tel	30 tel

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yazılı kaynaklarda *tafta* kumaşın genellikle *vale* ve *canfes* kumaşı ile benzetildiği görülmektedir. Tafta kumaş ipek iplik ve bezayağı örgü ile dokunduğu için benzerlik olduğu düşünülmektedir. Ancak tafta diğer iki kumaştan farklı özelliklere sahiptir. Bu doğrultuda yapılan incelemeler sonucunda *tafta* kumaş; tarihi gelişim, örgü türü, renk, kullanım yeri, kalitesi, dokuma sonrası gördüğü işlemler açısından şu şekilde değerlendirilmiştir:

Tarihi gelişimi bakımından; yazılı kaynaklara bakıldığında hem *tafta*nın hem de *valen*in XIV-XV. yüzyılda isimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. *Canfes*'in ise XVIII. yüzyıldan sonra ismine yazılı kaynaklarda rastlanılmaktadır. Bu bakımından *tafta* ve *vale* bezayağı örgüyle dokundukları için kaynaklarda daha çok birlikte yer almaktadırlar.

Kullanım yeri bakımından; *tafta* kumaşlar çorap, kavuk, takke, kuşak, elbise, ferace, gelinlik, kaftan gibi giysilik, çarşaf perde, sedir örtüsü gibi ev tekstili ve torba, çadır gibi taşımacılık ve mekân tekstili olarak kullanım alanları bulmuştur. Bunlar dışında donanmada bayrak ve yelken bezi olarak dış mekân ve mimari tekstillerde de tercih edilmiştir (Tablo 1). *Canfes* kumaşlar ile çorap ve yelken bezi olarak kullanılmaları bakımından benzerlik göstermektedirler. Şu şu bakımdan benzer olduğu için

Örgü türü açısından; *tafta* kumaşlar yabancı kaynaklarda dahil olmak üzere dokuma örgüsünden dolayı bu ismi almaktadır. İncelemesi yapılan Tablo 2 Örnek 1 ve Örnek 3'teki kumaşların zemininde en temel örgü türü olan bezayağı hakimdir. Analizi yapılan Tablo 2 Örnek 2'de yer alan bohçanın dokuma örgüsü ise Dimi olarak tespit edilmiştir. Bu örneğin muhtemelen parlak ve tok görüntüsünden dolayı envanter defterine *tafta* kumaş şeklinde kayıt edildiği düşünülmektedir.

Ayrıca 1559 Bursa Mahkeme Sicilleri'nde *tafta* kumaşlarda takviye altın ipliğinin kullanıldığından bahsedilmektedir. Bezayağı örgüsü ile dokunan *vale* kumaşlarda altın atkı takviyeli (*müferrak vale*) örnekleri olduğu göz önünde bulundurulursa her iki kumaş türü benzerlik göstermektedir. *Canfes* kumaşlarda ise bezayağı dokunan örnekler bulunduğu gibi atkı ribsi, ilave çözgü ve atkı ipliği ile dimi örgülerinin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bu bakımdan *tafta*, hem *vale* hem de *canfes* kumaşlardan ayrılmaktadır.

Motif ve kompozisyon özelliği bakımından; *tafta* ve *vale* kumaşlar genellikle düz renkte dokunmaktadır. Altın takviyeli örneklerinin desenli dokunmuş olduğu düşünülmektedir. *Canfes* kumaşlarda genellikle astar olarak tercih edildiklerinden düz dokunan örnekleri bulunmaktadır. Ancak *tafta* kumaşı, ekoseli ve fitilli örnekleri bulunan *canfes* kumaşlardan ayrılmaktadır.

Hammaddede açısından; tespit edilen örneklerin çözgü ve atkı ipliklerinin hammaddesi ipektir. *Vale* kumaş örneğine ulaşamadığı için kesin bir şey söylenememekle birlikte kaynaklarda çözgüde ve atkıda ipek kullanıldığından bahsedilmektedir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi bazı örneklerde atkıda altın kullanıldığı bilgisi yer almaktadır. *Canfes* kumaşlar da ipek ile dokunmuştur. Kullanılan hammadde özellikleri bakımından üç kumaş da bu nedenle benzer gibi ifade edilmiştir.

İplik numarası açısından; incelenen kumaşların Tablo 2'de yer alan Örnek 1 ve Örnek 2'de çözgü ve atkı ipliklerinin birbiri ile aynı özellikte olduğu, Örnek 3'te ise atkı ipliğinin çözgü ipliğinden daha kalın olduğu tespit edilmiştir. *Canfes* kumaşlarda çözgü iplikleri atkı ipliklerine göre çok incedir. Atkı iplikleri ise bazen çözgü ipliklerine yakın ince, bazen de katlı iplikler kullanılarak kalın atılmıştır. Bu nedenle iki kumaşta kullanılan iplik özellikleri birbirinden farklılık göstermektedir.

Renk açısından; tafta kumaşlarda mor, sarı, yeşil, mavi, kırmızı, güvezi, yeşil, bordo renkleri ve siyah kullanıldığı bilinmektedir. *Canfes* kumaşlarda sarı, mor, yeşil, kırmızı, pembe renklerinin tercih edildiği görülmektedir. Her iki kumaş tercih edilen renk özellikleri ile benzer sayılabilir.

Kaliteleri açısından; Yapılan teknik analizler sonucunda *tafta* kumaşlarda santimetre karede kullanılan çözü ve atkı iplik sayılarının birbirine çok yakın olduğu görülmüştür (çöz.sık/at.sık). *Canfes* kumaşlarda ise çözü sıklıkları, atkı sıklıklarının neredeyse 2 katıdır. Bu nedenle yazılı kaynaklarda da ifade edildiği gibi *tafta* kumaşlar *canfes* kumaşlara göre daha *toktur*. Dolayısıyla daha diri bir kumaş yapısı hakimdir.

Dokuma sonrası işlemler açısından; yazılı kaynaklarda *tafta* kumaşların dokunduktan sonra pişirilmedikleri, *vale* kumaşların ise dokunduktan sonra pişirildikleri için birbirlerinden ayrıldıkları bahsedilmektedir. *Canfes* kumaşının dokunduktan sonra apreleme işlemi için ısı işlemlere tabi bırakıldığı bilinmektedir. Bu özelliği bakımından *tafta* kumaş hem *vale* hem de *canfes* kumaştan ayrılmaktadır.

Tafta kumaşın diğer iki kumaştan farklılıklarını görebilmek için yapılan bu değerlendirmeler Tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3: *Tafta, vale, canfes* kumaş özelliği

	<i>Tafta</i>	<i>Vale</i>	<i>Canfes</i>
Tarihsel gelişimi	XIV-XV. yy.	XIV-XV. yy	XVIII. yy.
Kullanım yeri	Çorap ve yelken bezi		Çorap ve yelken bezi
Örgü türü	B 1/1; R2/1; R1/2 ⁶⁰	B 1/1	B 1/1, ribs, dimi, ilave ip.
Motif ve kompo.	Düz renk	Düz renk	Düz renk, ekoseli, fitilli
Hammadde	İpek	İpek	İpek
İplik numarası	çözü ve atkı benzer		çözgüsü atkıdan ince
Kalite	Çözü ve atkı sıklığı eşit		Çözü sıklığı atkı sıklığının 2 katı
Dokuma sonrası işlem	Yok	Var	Var

Sonuç olarak çözü ve atkının aynı iplik yapısında oluşu, sıklığın çok yakın olması ve iplik bükümünün kumaşta sert tok diyebileceğimiz bir dirilik sağlaması, dokumadan sonra başka bir işlemle yumuşatma ya da sertleştirme yapılmaması, tüm diriliğin iplik, örgü ve dokuma yapı kalitesinden oluşması ile *taftayı* tanımlamak mümkündür. Bu kumaş çeşidi günümüzde rayon (suni ipek) ve naylon karışımı hammaddeler ile dokunmaya devam etmekte ve daha çok piyasada abiye, gelinlik, astar olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında tanınmış tekstil markalarında *tafetta* (*tafta*) ismi ile mont, yağmurluk yapımında tercih edildiği görülmektedir.

60 Gerçek *tafta örgüsü bezayağıdır*. Ancak tanımlarda çifte tafta gibi ifadelerde yer aldığı için Ribs örgüsünden de bahsedilebilir.

KAYNAKÇA

- Amanjani, Salimeh. “Bir Çözgü Boyama-Desenlendirme Tekniği Olarak “İkat” ve Çağdaş Uygulaması”. Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018.
- Arseven, Celal Esad. *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt IV. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975.
- Atalayer, Günay. “Dünden Bugüne Anadolu’da Kumaş Dokuma Sanatı”, *Türk Kültüründe Sanat ve Mimari Dergisi*, (1993):41-72.
- Atasoy, Nurhan; Denny, Walter B.; Mackie, Louise W.; Tezcan, Hülya. *İpek Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul: TEB İletişim ve Yayıncılık, 2001.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Kubbealtı Lugatı, 2011.
- Bizbirlik, Alpay. “Tereke Kayıtlarına göre 17. Yüzyılın Ortalarında Manisa Ailesinin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Tarihîn Peşinde*, 4 (2010): 25-42.
- Carbognan, Cosimo Camides. *18. Yüzyılın Sonunda İstanbul*. Çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.
- Cenkmen, Emin. *Osmanlı Sarayı Kıyafetleri*, İstanbul: Türkiye Basımevi, 1948.
- Chaudhuri, Kirti N. *The Trading world of Asia and the English East India Company: 1660-1760*, New York: Cambridge University Press, 1978.
- Chaudhuri, Susil. *Trade and Commercial Organisation in Bengal, with Special Referencetothe English East India Company 1650-1720*, (Doctor of Philosophy). The University of London, 1969.
- CIETA. *Notes on Hand-Weaving Techniques in Plain and Figured Textiles*, France: Centre International D’etude Des Textiles Anciens, 1987.
- CIETA. *Vocabulary of Technical Terms Fabric*, France: Centre International D’etude Des Textiles Anciens, 2006.
- Dalsar, Fahri. *Bursa’da İpekçilik*, İstanbul: İÜ Yayınları, 1960.
- Ekşi, İrem, Arıkan. “Estetik Açından Lampas Kumaşın Yapısal Bir İncelemesi”. Sanatta Yeterlik Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.
- Ergür, Atilla. *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Gök Çatalakaya, Ebru. “Geleneksel Canfes Kumaş”, *Tekstil, Moda, Sanat, Tasarım Sempozyumunda Sunulan Bildiri*, İstanbul, Kasım 19-20, 2020.
- Gönül, Macide. “Eski Dokumacılık ve Yurdumuzdaki Gelişimi I”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 217. (1967): 4499-4503.
- İnalcık, Halil. *Türkiye Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Karaağaç, Günay. “Türkçenin Komşu Dillere Verdiği Giyim Kuşam Kültürüyle İlgili Kelimeler”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1998): 361-387.
- Kılıçoğlu, Safa; Araz, Nezihe; Devrim, Hakkı. *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Cilt 19, Sabah, 1990.

- Kılıçoğlu, Safa; Araz, Nezihe; Devrim, Hakkı. *Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi*, Cilt 4. Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Şirketi Yayınları, 1992.
- Koçu, Reşad, Ekrem. *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, İstanbul: Doğan Kitap., 1. Baskı, 2015.
- Kütükoğlu, Mübahat. S. *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.
- Öz, Tahsin. *Türk Kumaş ve Kadifeleri I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946.
- Özbel, Kenan. *El Sanatları III, Eski Türk Kumaşları*. Kılavuz Kitaplar IX. CHP Halkevleri Bürosu, 1948.
- Özen, Mine, Esiner. “Türkçe’de Kumaş Adları”, *Tarih Dergisi, Fatih Sultan Mehmed’e Hatıra Sayısı* 33. (1982): 291-340.
- Salman, Fikri. “Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz”, *Sanat Dergisi: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 6. (2004):13-42.
- Salman, Fikri. *Türk Kumaş Sanatı*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2011.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî (Latin harfleriyle)*. Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal. İstanbul: İdeal Kültür, 2017.
- Yatman, Nurettin. *Türk Kumaşları*, Ankara: Ankara Halkevi Neşriyatı, 1945.
- Yücel. Yaşar. *Osmanlı Devlet Düzenine Ait Metinler V. 1640 Tarihli Es’ar Defteri Metnin Türk Harflerine Çevirisi ve Değerlendirilmesi*, Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1982.
- Tezcan, Hülya. *Atlaslar Atlası – Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu*, İstanbul: Yapı Kredi Koleksiyonları, 1993.
- Tezcan, Hülya. *Osmanlı Sarayının Çocukları Şebzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, İstanbul: Aygaz Yayınları, 2006.
- Tezcan, Hülya ve Özpınar, Berna. *Şadiye Ulusoy Koleksiyonu Katalog*, ITTC, İstanbul, Kasım 4-6, 2015.
- Tezcan, Hülya. *Bursa’nın İpeklisi (Tarihi, Ticareti, Pamukluları ve İpeklileriyle Ünlü Bursa)*, Bursa: Bursa Kültür A.Ş. 2017a.
- Tezcan, Hülya. *Kutsal Mekanlarda Kutsanmış Örtüler*, İstanbul: Masa Yayınları, 2017b.
- Toparlı, Recep. *Abmet Vefik Paşa Lebce-i Osmâni*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- TSE 1502 Sultan II. Bayezid tarafından yürürlüğe konulan Dünyanın bugünkü manada ilk standardı Kanunname-i İhtisab-ı Bursa. Türk Standartları Enstitüsü, Erişim 05 Ocak, 2021 <https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=547>
- Türk Dil Kurumu Sözlük, Erişim 05 Ocak, 2021 <https://sozluk.gov.tr>